

A Gomperz család története

Ónody Péter

„Glücklich das Geschlecht, welches die Forschung also als begnadet und bewährt erweisen darf, dessen Geschichte sie nicht als eine bloße Haushistorie darzustellen hat, sondern als in allen Generationen unzertrennlich verbunden mit größeren Gemeinschaftskreisen und den zur Höhe treibenden Kräften des Weltlaufs! An der Kulturgeschichte des Judentums haben so die Gomperz ihren reichlichen Anteil.”¹

(Kaufmann Dávid és Max Freudenthal)

A családtörténet – mint *kis narratíva* a nagy elbeszélésekhez képest – tág teret enged a személyes sorsok és individuális dönté-

---

¹David Kaufmann–Max Freudenthal: *Zur Geschichte jüdischer Familien*. III. *Die Familie Gomperz*. Frankfurt am Main, 1907, 400. o.

Az idézett szöveg magyarul: „Boldog az a nemzedék, amely a kutatást áldottnak és bizonyítottnak igazolhatja, amelynek történelme nem csupán házi történelemként jelenik meg, hanem minden generációnál elválaszthatatlanul összekapcsolódik a nagyobb közösségi csoportokkal és a világ zajlásának magasba sodródó erőivel! A Gomperzek bőségesen kivették részüket a zsidóság kultúrtörténetéből.”

sek bemutatásának, ezért a mikrotörténelmi irányzat² szemüvegén keresztül nézve a nagy történelmi narratívák posztmodern kritikájából indul ki. A posztmodern történetírás, Jean-François Lyotard definícióját használva, a nagy elbeszélésekkel szembeni bizalmatlanság.³ A zsidósággal kapcsolatban az egyik ilyen „nagy elbeszélés” az elmúlt évszázadok zsidó történelmét mint üldözés- és túléléstörténetet mutatta be. Ebben a narratívában minden egyes történelmi elem ezen a kereten belül értelmeződik. A mikrotörténelmi irányzat a zsidó történelem elmúlt évszázada-it sokkal komplexebben közelíti meg, amelynek egyes eseményeit nem lehet minden elemében az üldöztetéssel magyarázni.

Erre jó példa a Gomperz család, amely egyike a legrégebbi és legjelentősebb európai zsidó családoknak. Eredete a 16. századig, a porosz udvari zsidók hat nemzedékéig vezethető vissza.⁴ Azokat a döntéseket, amelyeket generációról generációra meghoztak, nem az üldöztetés, hanem a kínálókozó lehetőségek kihasználása, valamint a saját zsidóságukhoz való viszony változása motiválta. A történelmi antropológia és a mikrotörténelem fogalmi rendszerén belül a jelen tanulmány egy történelmi csa-

---

²Giovanni Levi: A mikrotörténelemről. In: Sebők Marcell (szerk.): *Történelmi antropológia. Módszertani írások és esettanulmányok*. Replika Kör, Budapest, 2000, 127–146. o., 132. o.; Gyáni Gábor: A mindennapi élet mint kutatási probléma. *Aetas*, 12. évfolyam (1997), 1. sz. 151–161. o., 151. o.

³Jean-François Lyotard: A posztmodern állapot. In: Jürgen Habermas–Jean-François Lyotard–Richard Rorty: *A posztmodern állapot*. Századvég Kiadó, Budapest, 1993, 8. o.

⁴Komoróczy Géza: *A zsidók története Magyarországon. I. A középkortól 1849-ig*. Kalligram, Pozsony, 2012, 572. o.

AZ ALSÓ-RAJNA VIDÉKÉTŐL NYITRA VÁRMEGYÉIG

A Gomperz családnév az ónémet Gundbert névből származik.⁶ Kezdetben csupán a héber névhez tartozó ragadványnévként szolgálhatott. Mielőtt azonban családnévvé alakulhatott volna, számtalan írásmódja terjedt el a nevet viselők között, például: Gompertz, Gompers, Kompert, Kumpert, Gumpertz, Gumprecht, Gumpel, Gimpel vagy Gimbel.⁷ Ezenfelül szokás volt még azt a városnevet is hozzátoldani a teljes névhez, ahol a család élt. Így születtek olyan névváltozatok, mint Salomon *Emmerich*, Gumpel *Cleve* vagy Benedict *Nymwegen*.

A források alapján a nemzetség ősapja Salomon Mordechai Gumpel volt, egyike annak a két zsidónak, aki 1600-ban kiváltságot kapott Johann Wilhelmtől, a Rajna melléki Jülich-Cleve-Berg egyesült tartományok hercegétől, hogy Emmerich am Rhein városában élhessen. Ezért szokás volt őt Salomon Emmerichként is nevezni. Annak ellenére, hogy Johann Wilhelm 1609-ben utód nélkül meghalt, és szélesebb rokonsága között kitört az öt évig tartó jülich-clevei örökösödési vita, Salomon Mordechai Gumpel korábbi védlevelét⁸ 1610. november 22-én a hatalom akkori gyakorlói egy közösen aláírt nyilatkozatban megerősítették:

„Wir [...] füegen hirmit zu wißen, daß unñß Vorweiser Salomon Jud supplicirend unterthenig angefügt, Waßgestalt er sambt Weib kindern unnd gesinde unter Weyl. beyder in Gott ruhender Vatter unnd Sohneß, Hertzogen zu Gülich, Cleve, und Berg Christmilden andenckens verliehenen geleidt Schutz unnd Schirm in der Statt

---

⁶Benzion C. Kaganoff: *A Dictionary of Jewish Names and Their History*. Rowman & Littlefield, 2005, 157. o.

⁷Uo.

⁸Ujvári Péter (szerk.): *Zsidó lexikon*. Budapest, 1929, 943. o.

Emrich sein Haußliche Niedersaß unnd Wohnung etzliche Jahren hero gehabt, unnd demnegst unterthenig gebehten, Wir wolten solch glaidt Schutz unnd Schirm gnedichlichen von neuen confir-miren, continuiren unnd lhme darüber unsern schriftlichen be-siegelten schein ertheilen lassen.”⁹

A következő leszármazási jegyzék¹⁰ bemutatja a Gomperz nemzetség patrilineáris (apaági) családfáját az ősapától Lion Gomperz rabbiig. Ehhez két forrást használunk. Egyrészt a jelen tanulmány alapjául szolgáló, Kaufmann Dávid és Max Freudenthal által írt, majd 1907-ben német nyelven *Die Familie Gomperz* címmel kiadott művet. Másrészt ez utóbbinak egy közelmúltban megjelent angol nyelvű fordítását. Ennek az érdekessége a hozzá tartozó CD, rajta egy digitális adatállománnyal, amely az időközben ismertté vált életrajzi részleteket és összefüggéseket tartalmazza.¹¹ A leszármazási jegyzéket két

---

⁹Kaufmann: *Die Familie Gomperz*, 5–6. o. Az idézett szöveg magyarul: „Jülich-Cleve-Berg két hercege, a kegyes emlékü Johann Wilhelm és apja által anno megadott védelem és támogatás eredményeként ezen-nel nyilvánosan kihirdetjük, hogy Salomon, a zsidó, valamint felesége, gyermekei és háza népe, akiknek az otthona és lakóhelye hosszú évekig (már a két herceg uralkodása alatt) Emmerich volt, alázatosan kérvé-nyezték, hogy mi jóindulattal folytassuk és erősítsük meg ezt a védel-met és támogatást, és az általunk aláírt és lebélyegzett tanúsítvánnyal biztosítsuk számára a hatályosságot.” A fordítás nem az eredeti, négy-száz éves ónémet szövegből, hanem annak egy modern angol nyelvre átültetett szövegváltozatából készült, lásd dr. Bernard Standring (ford.): *The Gomperz Family*. Tysder Publishing, London, 2003, 1. o.

¹⁰A leszármazási jegyzék a leszármazási tábla (a genealógiai táblák közé tartozó ábrázolásmód) listaszerű változata.

¹¹Az optikai lemez feliratai: „The Gomperz Family Tree. The descen-dants of Salomon Gomperz (~1550–~1620) and Jachet bat Issachar. »MOGUM.ged« Copyright: Ernest J. L. Gompers (Amsterdam, 2002).”

különböző típusú betűalakokkal közöljük. A hagyományos normál (álló) betűalakokkal szedett szövegek forrása az eredeti Kaufmann-féle könyvből, a *dőlt (kurzív) betűalakos* kiegészítések az angol kiadásból származnak.

GOMPERZ LION LESZÁRMAZÁSI JEGYZÉKE

I. Mordechai¹²

(*Rabbiként működött; meghalt ~1585-ben.*)

II. Salomon/Salomon Emmerich¹³

(A Gomperz nemzetség ősapja, aki 1600-ban telepedett le Emmerichben, majd a németalföldi szabadságharcban hadikereskedőként vett részt, és így jutott a zsidó közösségben vezető szerephez; *meghalt ~1620-ban.*)

és Jachet/Agathe (Isaachar lánya, a Gomperz nemzetség ősanynja.)

III. Rabbi Mordechai Gumpel/Marcus Gumperts/Gumpel Cleve¹⁴

(Cleve rabbija volt, de jó kapcsolatot ápolt a Brandenburgi Választófejedelemséggel, ezért I. Frigyes Vilmos, a nagy választófejedelelem 1647. július 22-én a letelepedési jogát megújította; meghalt 1664. október 9-én Clevében, de Emmerichben lett eltemetve.)

és Simelie (Moses Levis lánya; meghalt 1665. február 26-án.)

IV. Rabbi Elieser Josua Feibelman¹⁵

(Cleve és Mark rabbija volt, rendkívüli talmudi tudással rendelke-

---

¹²Kaufmann: *Die Familie Gomperz*, 4. o.

¹³Uo. 4–9. o.

¹⁴Uo. 9–13. o.

¹⁵Uo. 13–14. o.

zett, amiért – ahogyan korábban az apját, őt is – a *gáon*¹⁶ jelzővel illeték, ezenfelül nyilvános tanházat alapított, és a talmudiskolában is oktatott; 1675. január 14-én halt meg, sírja Emmerichben található.)

és Jutta *Oppenheim* (*Meghalt Frankfurt am Mainban.*)¹⁷

V. Juda Löb/Levy/Levin Cleve¹⁸

(A clevei „Gebrüder Gomperz” bankház résztulajdonosaként I. Frigyes és I. Frigyes Vilmos porosz királyok szolgálatában volt *hoffaktor*,¹⁹ továbbá a clevei zsidó hitközség elöljárója; 1728. szeptember 24-én halt meg, sírja Clevében található.)

és Bella Gomperz (Elias Gomperz lánya, egyúttal Juda Löb unokatestvére; meghalt 1720. április 27-én.)

VI. Benedict Nymwegen²⁰

(1702-ben letelepedett Nijmegen/Nymwegen/Neumegen városban, saját házában talmudiskolát alapított, gazdag bankárként a német-alföldi rendi országgyűlés hadiszállítója volt, sőt amikor Mária Terézia 1744/45-ben ki akarta űzni a zsidókat Csehországból és Morvaországból, a helyi zsidók írásban kérték tőle, hogy vesse

---

¹⁶ A *gáon* héber szó jelentése „lángész”, „fenség”, egyúttal a 7–11. századi babiloni zsidó főiskolák vezetőinek hivatalos címe, amelyet később a kiemelkedő talmudi tekintélyeknek volt szokás adni.

¹⁷ Több internetes forrás (genealógiai adatbázis) szerint Jutta Oppenheim/Jutta-Judlen Emmerich (Oppenheim) 1661. október 22-én halt meg.

¹⁸ Kaufmann: *Die Familie Gomperz*, 42–51. o.

¹⁹ A *hoffaktorok* vagy udvari zsidók (ágensek) gazdag zsidó pénzemberek voltak, gyakran kamarai és hadiszállítók, akik szolgálatukért cserébe az uralkodótól különböző privilégiumokhoz jutottak, amelyeket aztán saját, illetve hitközségük hasznára fordíthattak.

²⁰ Kaufmann: *Die Familie Gomperz*, 68. és 352–365. o.

latba befolyását az ügyük érdekében. 1754. április 29-én Nymwegenben halt meg, de sírja Clevében található.)

és Judith/Gittel (A mannheimi Meyer Rheinganum lánya.)

VII. Elias Benedict Gomperz²¹

(Testvérével együtt édesapjuk segítője, majd az üzleti ügyekben helyettese volt. 1746. június 22-én házasodott össze Bécsből származó menyasszonyával. Nymwegenben élt. 1755-ben egy külföldi útról hazafelé tartva kirabolták, majd megölték; holtteste sosem került elő.²²)

és Mirjam *Anna* Wertheimer (Loeb Wertheimer legfiatalabb lánya, a híres Samson Wertheimer rabbi leányunokája, aki férje tragikus halálát követően gyermekeivel először Pozsonyba ment, majd visszaköltözött szülőhazájába. 1776. május 7-én halt meg, sírja Bécsben található.)

VIII. Benedict Neumegen Gomperz²³

(Legfiatalabb fiúgyermekként a jól ismert nagypapa, „Benedict Nymwegen” nevét viselte. Pozsonyban élt, ahol ismert talmudiskolákban tanult. 1825. június 11-én halt meg, sírja Pozsonyban található.)

és Traule Oppenheimer (Samuel Wolf Oppenheimer hetedik

---

²¹ Uo. 367–368. és 393–394. o.

²² Több internetes forrás (genealógiai adatbázis) szerint az emberölés 1755. június 11-én történt, de a Kaufmann-féle könyv és az angol fordításhoz csatolt CD is csak az évszámot tartalmazza. Magát a gyilkosságot egyébként Kaufmann rablógyilkossággként írja le, majd hozzáteszi, hogy a titokzatos családi szájhagyomány szerint a nyomasztó előkelő holland körökhöz vezetett, ezért megszüntették. Kaufmann: *Die Familie Gomperz*, 368. o.

²³ Uo. 396. o.

generációs leszámazottja, egyúttal a pozsonyi hitközség elöljárójának, Loeb Oppenheimernek a lánya. 1841. január 21-én halt meg.)

IX. Jehuda Loeb/Lion Gomperz

LION GOMPERZ RABBI

Jehuda Loeb Gomperz (vagy Lion Gomperz) 1782. augusztus 21-én született Pozsonyban. A korabeli tehetősebb zsidó családok keresztházassági szokásait szemlélteti, hogy édesanyja az Oppenheimer, nagyanyja a Wertheimer családból származott. A házassági rokonság gazdasági erejét mutatja, hogy I. Lipót idején Magyarország Oszmán Birodalom alól való felszabadításának költségeit nagy részben Samuel Wolf Oppenheimer,²⁴ a spanyol örökösödési háború²⁵ kiadásait Samson Wertheimer, a „Juden Kaiser”²⁶ fedezte.²⁷

---

²⁴ Samuel Wolf Oppenheimer (1630–1703) nagy tekintélyű zsidó tudós, bankár és hadiszállító volt, aki annak ellenére, hogy a zsidókat 1670-ben I. Lipót német-római császár és magyar király kiűzte Bécsből, külön engedély alapján a város szívében lakhatott. William O. McCagg: *Zsidóság a Habsburg Birodalomban, 1670–1918*. Cserépfalvi, Budapest, 1992, 22–23. o.

²⁵ A spanyol örökösödési háború (1701–1714) az utolsó Habsburg-házi spanyol király halála után a koronáért és a spanyol gyarmatok megszerzéséért vívott nagy európai küzdelem volt.

²⁶ Samson Wertheimer (1658–1724) a bécsi császári udvar bankárja és hadiszállítója, Samuel Wolf Oppenheimer üzlettársa, valamint VI. Károly császár (III. Károly magyar király) rendelete alapján a Regnum Hungarorum országainak főabbija (Landesrabbiner) cím birtokosa volt, akit kortársai „Juden Kaiser”-nek (zsidó császárnak) hívtak óriási tekintélye és befolyása miatt. Ujvári: *Zsidó lexikon*, 962. o.

²⁷ Lakner Judit: Zsidók a magyar gazdasági életben, 1760–1945. *Múlt és Jövő*, 4. évfolyam (1993), 1. sz. 114. o.

Lion Gomperz/Jehuda Loeb Gomperz (1782–1859)
Forrás: *Sigmund Gomperz: Familien-Register des*
Lion Gomperz und seiner Nachkommen. C. L. Posner
& Sohn, Budapest, 1888, I. o.

Lion Gomperz édesapjáról kevés forrásunk van. Weisz Jichák verbói rabbi 1900-ban kiadott, אבני בית היוצר (*Avné Bét haJocár*, jelentése: „a műhely kövei”) című könyvében – amely a pozsonyi temetőben nyugvó bölcseknek mint „a világ gáonjainak, a diaszpóra fényeinnek és a világ cádikjainak” sírkőfeliratait is tartalmazza – olvashatunk Lion édesapjáról, Reb Benditről, aki a „szent szombat napján, 5585. Sziván 25-én” hunyt el.²⁸ Maga a felirat egy tórai és talmudi gondolatokat tartalmazó akrosztichon, azaz egy olyan költemény, amelyben a sorok kezdőbetűi összeolvasva az elhunyt nevét adják ki.

פ"נ הרבני מו"ה בענדיש נ"מ
ברוך מבואו ועד צאתו
עשה חיל במצות ה' ויראתו
נודע שמו בשערים ותהלתו
דעת קדושים הנה סדורה משנתו
י"סורי אהבה סבל עת זכנתו
טעמו שם בשיעורים לסברתו
גם הופעת נהרה אשרי יולדתו
אהה כי נלכה הארון בש"ה כ"ה סיון ונסכר למחרתו
הקפ"ה לפ"ק הנצב"ה :

Reb Bendit sírkőfelirata

²⁸Weisz Jichák: *Avné Bét haJocár*. Paks, 14. évfolyam (1900), 53. sz.

ויס, יצחק בן ישעיהו יששכר דב, אבני בית היוצר (פאקש, תר"ס), י"ד (נ"ג)

A szülőknek nyolc gyermekük volt,²⁹ közülük Lion volt az elsőszülött fiú. Életéről keveset tudunk. Fia, Sigmund Gomperz (Gomperz Zsigmond)³⁰ ugyan összeállított egy nyilvántartást Lion családjáról és tíz gyermekéről, de ez inkább amolyan apai tiszteletadásnak és emlékfállításnak tekinthető, ahogyan ezt a szerző maga megfogalmazza: „Vorliegendes Familien-Register habe ich aus kindlicher Pietät für meine in Gott ruhenden Eltern angefertigt, damit auch unsere späteren Nachkommen in Liebe und Verehrung ihrer gedenken.”³¹ A könyvecskének létezik egy internetes feldolgozása a jelenkori adatokkal történt kiegészítésekkel együtt, de ahogy az eredeti forrásban, ebben is találhatók apróbb pontatlanságok.³²

Lion nevéhez több Biblia-, Talmud- és imaértelmezés fűződik, melyeket halála után *מַעֲרֵכֵי לֵב לְבָרִי לֵב* (*Maarke Leb*, jelentése: „elmélkedések a tisztaszívűeknek”) címmel adott ki Gomperz Zsigmond és veje, Kaufmann Dávid.³³ A könyv bevezetőjében található egy életrajz Lionról, amelyet Josef Weisse írt. Az utóbbi Lion barátja és a *Maarke Leb* társkiadója volt. 1855-ben vá-

---

²⁹Kaufmann: *Die Familie Gomperz*, 396. o.

³⁰Gomperz Zsigmond (1817–1893) Lion ötödik gyermeke volt. Sírja feleségével együtt a Salgótarjáni úti izraelita temetőben található (sírkő: „B” parcella, 15. sor, 1. és 2. sírhelyek).

³¹Sigmund Gomperz: *Familien-Register des Lion Gomperz und seiner Nachkommen*. C. L. Posner & Sohn, Budapest, 1888, 3. o. Magyarul: „Az itt fekvő Család-regisztert gyermeki kegyeletből készítettem az örökkévalóságban [szó szerint: Istenben] nyugvó szüleimért annak érdekében, hogy későbbi leszármazottaink is szeretettel és tisztelettel tudjanak visszaemlékezni rájuk.”

³²Rabbi Loeb Lion GOMPERZ (<http://www.loebtree.com/gomperz.html>).

³³Sigmund Gomperz: *Aus Lion Gomperz' Nachgelassenen Schriften*. Wien, 1887.

גומפרץ, יהודה ליב בן בנדיט, מערכי לב לברִי לב (וינה, תרמ"ז)

lasztották meg Vágújhely rabbijává, egyúttal a helyi iskola igazgatójává.³⁴ Tekintettel arra, hogy az 1897. kisleév hó 8-án bekövetkezett haláláig Weisse volt Vágújhely rabbija,³⁵ az általa írt életrajz az egyik legautentikusabb, ha nem az egyedüli, a megmaradt források közül. Ebből közlünk most egy válogatást az eredeti héber szövegek felhasználásával.

Rabbi Lion Gomperz מערכי לב לברי לב (Maarke Leb) című munkáját kiadta Sigmund Gomperz

³⁴Lányi Menyhért–Propperné Békefi Hermin: *Szlovenszkói zsidó hitközségek története*. Kassa, 1933, 279. o.; Frankl Ignác: A vágújhelyi izr. népiskola története. In: Barna Jónás–Csukási Fülöp (szerk.): *A magyar zsidó felekezet elemi és polgári iskoláinak monográfiája: Hazánk ezeréves ünnepének és a zsidó vallás reczipiálásának kegyeletes emlékére*. II. Országos Izraelita Tanító-egyesület, Budapest, 1896, 247–249. o.

³⁵Stein Mayer Miksa: *Magyar Rabbik*, 4. évfolyam (1907), 1–2. sz. 6. o.; Dr. Heinrich Flesch: Die Tekkanoth (Statuen) der Gemeinde Gaya. In: Hugo Gold: *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*. Jüdischer Buch- und Kunstverlag, Brno, 1929, 43. o.

1. Lion gyermekéveiről kevés szó esik, de az tudható, hogy Moses Schreibertől tanulhatott, aki Chatam Szofer néven vált világhírű rabbivá, és alapított neves *jesivát* (hagyományos talmudi iskolát) Pozsonyban.³⁶

ר' בענדים נשא אשה חשובה בת ר' לייב אָפּסענהיים ז"ל
והי' הבן הבכור, בן הארובה, יהודה המכונה לייב גאָפּסערין, יום הולדו הי'
ביום י"א אלול תקמ"ב בק"ק סרעסבורג, ויגדל הנער, ויהי לבחור חשוב, ולנס
בקרוב אחיו ורעיו — ולשם ולכבוד בתוך עדתו — ודרבה למד סרבו האמן הגדול
רכנא משה סיסר וצוקיל, ורבו זה התכבד בתלמידו, הול' באגרתו המסולאה
לתלמידו בשנת תקצ"ו: סכתבו דגיעני, ומצאן תורתו המעינני, ומאוד הגאני,
וכבר אמרתי משהו ברכים.

2. Lion apósa Reb Moses há-Kohen Latzko kereskedő. A vág-
újhelyi 1820/21-es évek adatait tartalmazó 1822. évi cenzus
szerint³⁷ a település legmagasabb éves jövedelmével rendelkező

³⁶Josef Weisse: Toldot Jehua. In: Lion Gomperz: *Maarke Leb*, VIII. o. Magyarul: „Reb Bendit [Benedikt Neumegen Gomperz] elvett egy tiszteletre méltó asszonyt feleségül, az áldott emlékü Léb Oppenheim lányát [Traule Oppenheim], és lett az elsőszülöttje szeretett gyermeke, Jehuda Léb Gomperz, születésnapja Elul 11, 5542, Pressburg, és a gyermek cseperedett, és fontos fiatalemberré vált. És felebarátai és testvérei köréből kiemelkedett. És a közösségének tiszteletére és hírnevére vált. Sokat tanult mesterétől, a világhírű, áldott emlékü Chátám Szófertől. Ez a mestere tanítványává emelte [tisztelte] őt, és az áldott emlékü [Chátám Szófer] a levelében így értékelte a tanítványát 5597-ben: »A levele elért hozzám, megtekintettem a Tóra-magyarázatát, megkóstoltam azt, nagyon élveztem, és már el is mondtam a közösség előtt az Ön nevében.«”

³⁷Magyar Nemzeti Levéltár, Helytartótanácsi levéltár, Magyar Királyi Helytartótanács, Departamentum Judaeorum [C 55] „Zsidóügyi Ügyosztály” (Nyitra megye; Év: 1822; Kútfő: F.1; Tétel: 73) „Neustadt Pro Anno 1820/21 WaagUjhely” feliratú dosszié 14. oldalának 1. és 18. bejegyzései.

zsidó családfőjének számított, aki szeretett volna a lányához méltó férjet keresni.³⁸

ותרו לי בת יהודה ושמה
כרים, והיא יסת תואר ורבת השכל, ויבקש לו חתן תמים, וימצאו בקרב בחורי
העיר בק"ק סי"ב, ויבחר ברח"ח יהודה ליב נאמסערין, ויתן לו את בתו החשובה
לאשה.

3. Lion és az 1787-ben született Mirjam Marie Lutzko a korabeli szokásokhoz képest valamelyest idősebben,³⁹ 1806. január 31-én kötött házasságot. Ezzel Lion egy életre szóló kapcsolatot létesített a Gomperz család számára korábban oly tragikus emlékü Vágújhely várossal.⁴⁰ Lion jómódú kereskedő volt, támogatta a gyermekeket, könyveket vett az iskolának, és sokszor szólalt fel a zsinagógában. Mint *gábáj* (zsinagógai előljáró) kivette a részét a hitközségi teendőkből is.⁴¹

³⁸ Josef Weisse: *Toldot Jehua*, IX. o. Magyarul: „És lett nekem egyedüli lányom, és őt Mirjámnak hívták, nagyon szép volt, és nagyon okos. És kerestek az apukának egy hozzá méltó vejet, és megtalálták a közösség gyermekei között Jehuda Léb Gomperzet, és neki adta a lányát szeretett feleségül.”

³⁹ Vö. Jakov Katz: *Hagyomány és válság. Zsidó társadalom a középkor végén*. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest–Jeruzsálem, 2005, 208. o.

⁴⁰ Vö. Gomperz leszármazási jegyzék VII. tagja, Elias Benedict Gomperz történetével, akit a leírások szerint épp ebben a városban ölték meg fél évszázaddal korábban (Komoróczy Géza: *A zsidók története Magyarországon*. I. 572. o.).

⁴¹ Josef Weisse: *Toldot Jehua*, IX. o. Magyarul: „Ekképpen írták róla a Pinkászban [a hitközség emlékkönyvében]: »annak ellenére, hogy a közösség hagyományai szerint senki sem lehet hosszabb ideig gábáj [zsinagógai előljáró], mint két esztendő, a mi mesterünk, Léb Gomperz éljen sokáig, mégis maradjon a státuszában.«”

כי כתבו בסנקס הגיל, ישאף שעל פי תקנת החברה אין
ישום נבאי רשאי להוות על משמתי יותר משתי שנים. התרני מיה ליב נאזעסרין
ג'י ידו נישאר וכו'”

4. Lion a saját maga által írt Tóra-tekeresből olvasta fel a heti szakaszokat a gyerekeknek hétről hétre. Kitanulta a *mohél* (körülmetélést végző szakember) szakmát, és élete során közel 900 fiúgyermeket segített hozzá, hogy magára vegye Ábrahám szövetségét.⁴²

נם ה' מוהל אומן מומחה ומחוק, ודכנים בביתו של אברהם אבינו ע"ה
קרוב לתשע מאות ילדים, ועשה המצוה הזאת כשמחה וחרוה רבה עד להסליא,
ולא חס על נופו ועל פמונו לצאת השדה וללין בכפרים. למען הביא ילדי ישודון
בכסורת הבית (ושנים מכניו, ר' שמשון יחי' ור' ברוך משה יחי', מל' ופרע על

ברכיו, בהוותו סגרק ומוהל וסורע כאחר, באומנות נפלאה וכוירוות, וכפי הרשום
בסנקס הטילה אשר לו, קיים המצוה הזאת מיום ז' ניסן תקס"ז עד בדר"ח חשוון
תר"ד, שיש וארבעים ודצי שנה, ורשם בסנקס הגיל כמה דכרי חכמה.

⁴²Uo. IX–X. o. Magyarul: „És volt egy nagyon jó szakértő és rutinos mohél [rituális metsző], és Ábrahám szövetségébe majd kilencszáz gyermeket vett fel, és ezt a micvát [parancs, kötelesség] örömmel és alázattal csinálta, aminek csodájára jártak. Nem sajnálta sem a kényelmét, sem a vagyonát, hogy kimenjen a mezőkre, vagy megszálljon kis falvakban azért, hogy Izrael gyermekeit bevihesse a szövetségbe. Saját fiai közül is kettőt [Simson és Báruch Mose] ő vett fel Ábrahám szövetségébe. A Pinkász [körülmetelési napló] szerint 5567. niszán 7-től 5614. chesván 1-ig csinálta, azaz 46,5 éven keresztül. És amikor írta ezeket a jegyzeteket, sokszor írt a gyermek neve mellé mindenféle bölcsességeket.”

5. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc során lezajlott pogromok, amelyek Vágújhely városát is elérték,⁴³ nagyon komoly károkat okoztak Lionnak.⁴⁴

בשנת תקס"ג קנה לו עם אשתו ע"ה הבית אשר ישב בו והתפרנס בו בכבוד, אפס בשנת תר"ח יצא הקצף מלפני ד', החל עם נבל מכני הכפרים לשלול שלל ולכוז בו בעיר החדשה, וישיתו כלילת יוסי לשמה, גם לבית ר' ליב נאמסערין באו — ואת כל הסחורות והקנינים אשר היו בביתו ובחנותו כוּזו — והסחורות הרבות והיקרות ה' שויים בערך כמה אלפים, וכלם נגזלו ונשחתו.

וכל

ישראל נפו לקולם להתחבא בשדה ובכרמים וכיער, עד בוא ישרים ואנשי מלחמה בבוקר ביום כ"ט ניסן, ונרשו השוודרים, ושבו היהודים לאהליהם אשר שקדו ונתקשו, והתאמצו להתרפא מעט מעט מן המכות אשר חבו מיד שכן רע ושטן המשחית.

⁴³ Bernstein Béla: *A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók*. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 1998, 44–45. o.

⁴⁴ Josef Weisse: *Toldot Jehua*, X. o. Magyarul: „5583-ban vásárolt egy házat, amelyben lakott, és amelyből éltek bőségesen. Ám 5608-ban az Ő-valótól borzasztó csapás érte, elkezdte a falvakban lakó gyűlevész nép kirabolni és kifosztani az új városban [Vágújhelyben] lakókat. És a szépséget pusztasággá tették, és a Gomperz házába is be mentek. És minden árut és vásárolt értéket, ami a boltban és a házban volt, kiraboltak, és a sok áru és a drágaság értéke néhány ezer [a szöveg nem említi pénznemet] volt. Mindent elloptak és megsemmisítettek. És mind egész zsidóság felemelte a hangját, elmenekültek és elbujdokoltak a mezőn, a legelőkön és erdőben, egészen addig, ameddig a hadsereg meg nem jött niszán 29-én, és elüldözték a rablókat. A zsidók visszatérhettek a lakhelyeikre, amelyikek ki voltak fosztva és meg voltak alázva. És szép lassan elkezdtek visszaerősödni és felgyógyulni azoktól a csapásoktól, amelyikek sújtották őket a rossz szomszédától és a pusztító sátántól.”

6. Lion 1859. június 6-án hunyt el.⁴⁵ A temetésen sokan mondtak beszédet, többek között Josef Weisse, aki erre az alkalomra még egy gyászéneket is írt. A gyászbeszédet a Vágújhelytől húsz kilométerre fekvő kisvárosból érkező „nagy miavai Wolf Léb rabbi” mondta.⁴⁶

וביום ד' סזן תר"ט השליך רוחו המדור את אדוהו מעליו – וינע וימת –
ויספרו לו כל חכמי העיר דני ארון והני הודו – והרב הגדול מ"ה וואלף ליב
מיאוא וצ"ל אמר בהספרו: לא אכיש להודות, כי פעמים רבות, אם נעלם ממני
ססוק אחד בתנך, שאלתי את סי ר' ליב נאָאָפּערין, והודיעני איה המקום המבוקש,
וכן יתר המספרים שבו מעשו והביעו זכר רב טובו ומעלותיו ומדותיו.

7. Lion és felesége kapcsolatából tíz gyermek született, akiknek egy része a jelenlegi Szlovákia, Csehország és Ausztria területén alapított saját családot, másik részük pedig Magyarországra költözött. A következő szemelvényben található a gyermekek felsorolása:⁴⁷

⁴⁵Vágújhelyi halotti anyakönyv: Lion Gompertz, szül.: Preßburg (1851–1882. évi könyv, 62. o. 565-ös folyószám).

⁴⁶Josef Weisse: *Toldot Jehua*, XI. o. Magyarul: „Sziván 4. napján, 5619-ben halt meg, és a város minden bölcse meggyászolta őt. A gyászbeszédet a nagy miavai Wolf Léb rabbi mondta: »Nem szégyellem elmondani, hogy sok alkalommal, amikor nem jutott eszembe egy mondat a Szentírásból, akkor kérdeztem Léb Gomperz rabbit, és ő rögtön elmondta nekem, hol van a keresett hely.« És a többi gyászbeszédet mondó ember is dicsérte a tetteit, és a jó emlékezetét emelte magasra és dicsérte.»

⁴⁷Uo. Fiainak felsorolása: „*Fejvel, Jákob Mordeháj, Simson, Meir, Náf-táli (meghalt: 5641. ádár 26.) és Báruch Mose.*” Lányainak felsorolása: „*Máلكá Slézinger, Ráhel Schönfeld, Rivka Gomperz, Lea Keller.*”

בניו אשר השאיר הם הנכירים: ר' סייבל (נפטר בפעסמה י"א סיון תרכ"ב)
 ר' יעקב טרדכי (נפטר בבירן ח"י סבת תרל"ז), ר' שמשון (ח"י בפעסמה), ר' מאיר
 (נפטר בפעסמה כ"ה תמוז תרי"ח), ר' נפתלי (גם הוא נפטר בפעסמה כ"ז ואדר
 תרמ"א) ור' ברוך משה (ח"י בויען).
 בנותיו הן החשובות: מלכה שלעזינגער (נפטרה בפועשבורג י"ד כסלו תרמ"ז)
 רחל שאַנפֿעלד (תח"י בויען), רבקה גאַמסערין (תח"י בויען) ולאה קעללעך
 (תח"י בויען).

8. Lion özvegye, a halotti anyakönyvi bejegyzés szerint „Gompertz Marie”,⁴⁸ 1862. február 18-án hunyt el.⁴⁹

וביום י"ט אדר ראשון תרכ"ב שבה גם היא לאביה הבהן

9. Lion és felesége egész életükben támogatták a közösséget, ezért létrehoztak egy alapítványt a hammitit הקרן הקימת האמתית (jelentése: alapítvány az igazságosság megtartásáért) néven még a haláluk előtt, de nemcsak a saját családtagjaik javáért, hanem azért, hogy a zsidóiskola szegény gyermekeit felöltöztessék, és legyen tüze-lőfájuk télre. A nép úgy hívta őket, hogy a „pozsonyi Lébek” (Léb Pressburg), és így a köztudatban az emléküek az alapítvány révén maradt fenn.⁵⁰

ועד היום הזה יזכר שם ר' ליב פועשבורג (כן נקרא בסי העם) ושם מרים
 גאַמסערין למוכה — וזכרם לא יסוף מוועגנו.

A közösségi célok mellett az alapítvány létrehozásával Lion a leszármazottaira is gondolt, hiszen az alapítvány a nehezebb

⁴⁸ Vágújhelyi halotti anyakönyv (1851–1882. évi könyv, 76. o. 704-es folyószám).

⁴⁹ Josef Weisse: *Toldot Jehua*, XI. o. Magyarul: „És első ádar hó 19-én 5622-ben a felesége is visszatért a kohanita apjához [meghalt].”

⁵⁰ Uo. XII. o. Magyarul: „És a mai napig reb Léb Pressburg nevét (ahogy őt a nép nevezte) és Mirjám Gomperz nevét csak jó szavak között emlegetik – és emléküek nem fog elveszni utódaik ajkairól.”

sorsú Gomperzek támogatását is szolgálta. Minderre Gomperz Zsigmond így emlékezett vissza:

„Im Geiste des theuern Vaters, der im Tode ihr voranging, erstreckte sich ihre Fürsorge auch auf die späteren Nachkommen, indem sie einen ansehnlichen Theil ihres bescheiden Nachlasses zur Gründung einer Stiftung testierte, mit der Bestimmung, dass ihre Söhne der Reihenfolge nach dieselbe verwalten und die Zinsen zur Unterstützung der etwa hilfsbedürftigen Enkelkinder verwendet werden.”⁵¹

Zetbon					Gyotafall				
Név	Év	Hónap	Nap	Óra	Hely	Ok	Idő	Állás	Érték
Lion Gomperz	1882	11	15	9	...	...	...	...	...
Lion Gomperz	1882	11	15	9	...	...	...	...	...

Lion Gomperz halotti anyakönyvi kivonata, Vágújhely „Slovakia, Church and Synagogue Books (1592–1910), Jewish (Židovská obec), Nové Mesto nad Váhom, Deaths (Úmrtia), 1841–1882 (Inv. č. 1617)” Forrás: Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyházának („Mormon Egyház”) genealógiai adatbázisa (<http://www.familysearch.org>)

⁵¹ Sigmund Gomperz: *Familien-Register des Lion Gomperz*, 3. o. Magyarul: „Az édesapa kiváló szellemében, amely a halálban megelőzte őt, a gondoskodás kiterjedt a későbbi leszármazottakra is azáltal, hogy végrendeletében a szerény hagyatékának egy tekintélyes részét alapítvány létrehozására hagyta azzal a rendelkezéssel, hogy fiai születési sorrend szerint hasonlóan intézkedjenek, és a kamatok az esetlegesen segítségre szoruló unokák támogatására szolgáljanak.”

GOMPERZEK MAGYARORSZÁGON

Lion végakarátának üzenete a jótékonyág volt. Gyermekei mindvégig tiszteletben tartották ezt az atyai intelmet, Gomperz Zsigmond például az Országos Rabbiképző Intézet egyik kiemelkedő anyagi támogatója volt.⁵² Gomperz az intézet vezérlő bizottságának,⁵³ továbbá az 1879. január 14-én *Ecz Chajim* néven létrehozott, „az országos rabbiképző intézet hallgatóit segélyező egyesület”⁵⁴ bizottságának többször megválasztott tagjaként⁵⁵ fontos tisztséget töltött be. Mindvégig őszinte barátja volt az intézetnek, és áldozatkészen támogatta a szegény sorsú növendékeket.⁵⁶ Halálát követően az intézeti zsinagógában 1893. november 20-án rendezett gyászistentiszteleten az emlékbeszédet dr. Pollák Miksa tartotta.⁵⁷ Végrendeletében a segélyegylet javára tízezer forintot hagyományozott.⁵⁸ A Rabbiképző Intézeten kívül Gomperz

---

⁵² Emlékét ma is őrzi az egyetemi zsinagóga falán elhelyezett, „Az Országos Rabbiképző-Intézet Jótevői” feliratú márványtábla (az *ámud* felett) és a korabeli, „A budapesti Országos Rabbiképző-Intézet értesítője” címmel megjelent évkönyvek.

⁵³ *A budapesti Országos Rabbiképző-Intézet értesítője az 1890–91-iki tanévről.* Budapest, 1891, 3. o.

⁵⁴ *A budapesti Országos Rabbiképző-Intézet értesítője az 1878–79-iki tanévről.* Budapest, 1879, 16–20. o.

⁵⁵ *A budapesti Országos Rabbiképző-Intézet értesítője az 1884–85-iki tanévről.* Budapest, 1885, 11. o.

⁵⁶ *A budapesti Országos Rabbiképző-Intézet értesítője az 1892–93-iki tanévről.* Budapest, 1893, 5. o.

⁵⁷ *A budapesti Országos Rabbiképző-Intézet értesítője az 1893–94-iki tanévről.* Budapest, 1894, 5. o.

⁵⁸ Uo. 6. o. Az Országos Széchényi Könyvtár időszaki kiadványokat tartalmazó Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázisában (<http://epa.oszk.hu>) található korabeli újságok hirdetési rovatai alapján megállapítható, hogy a forint akkori vásárlóerejét alapul véve ez az adomány mai értéken több tízmillió forintnak felel meg.

Zsigmond nem feledkezett meg a szülővárosáról sem, egyike volt azoknak, akik „ámbár távol élnek szülőhelyüktől, de mégis élénk érdeklődéssel viselkednek iránta, tetemes összeget küldtek iskolánk felvirágoztatására. Az iskolaszék jegyzőkönyvében örökítette meg a nemes adakozók neveit.”⁵⁹

Gomperz Zsigmondot családtagjai a svábhegyi villájukban búcsúztatták. A gyászbeszédet veje, Kaufmann Dávid mondta, aki Gomperz Irma⁶⁰ házastársaként maga is a nagy történelmi múltra visszatekintő család részévé vált:

„Ja, es war Alles tief und innerlich und auf den Grund gebettet, was zur Beglückung der Deinen und zum Adel all Deines Thuns in Dir gelebt hat, Nichts von gestern und von kurzer Hand, sondern angeerbt und angestammt, eingefleischt und eingeboren, heraufgereift aus einer Abfolge von Geschlechtern, ein Schatz von Vätersitte und edlem Familiengut, seit mehr als drei Jahrhunderten nachweisbar von Vater auf Sohn, von Ahn zu Enkel überliefert und angewachsen. [...] Wie hast Du es dem Vater, der Deinem Herzen und Deinen Lippen ewig so nahe blieb, unvergeßlich Dank gewußt, daß er so unauslöschlich tief in die Kenntniß jüdischen Lebens und Wissens Dich eingeführt, die unverwelkliche Liebe zu den nimmer alternden Urkunden

---

⁵⁹Frankl Ignác: A vágújhelyi izr. népiskola története. In: Barna Jónás–Csukási Fülöp (szerk.): *A magyar zsidó felekezet elemi és polgári iskoláinak monográfiája: Hazánk ezeréves ünnepének és a zsidó vallás recepiálásának kegyeletes emlékére*. II. Országos Izraelita Tanítóegyesület, Budapest, 1896, 256. o.

⁶⁰Kaufmann Dávid 1881. április 10-én vette el feleségül Gomperz Irmát (1854–1905). Az utóbbi sírköve közvetlenül szülei, Gomperz Zsigmond és Gomperz Róza síremléke mellett áll, így ő nem férje mellett nyugszik (Kaufmann Dávid sírja az úgynevezett dízsorban található).

unseres Glaubens und der heiligen Sprache so wurzelständig Dir ins Herz gepflanzt, daß Du mit einer Treue und Frische, die Jüngere beschämte, nach ihrem gemünzten Golde nur zu langen brauchtest, um für jede Lage das glücklichste Wort, für jede Empfindung den deckenden Ausdruck Dir heraufzuzaubern!”⁶¹

Gomperz Lion rabbi nyolcadik gyermeke, Nathan L. Gomperz (héber nevén: נפתלי בן יהודה) 1824. december 8-án született Vág-újhelyen. Egészen pontosan nem ismert, hogy mikor települt Pest-Budára, de még a főváros 1873-as egyesítése előtt megjelent lak-címjegyzék adatai szerint Nathan ekkor már szállítmányozással és

---

⁶¹“Abschiedsgruß an Sigmund Gomperz nachgerufen bei seiner Bestattung aus der Villa auf dem Schwabenberge am 11. Juni 1893 von seinem Schwiegersohne Prof. Dr. David Kaufmann.“ Pester Buchdruckerei-Actien-Gesellschaft, Budapest, 1893, 4–5. o. [Magyar Zsidó Levéltár: HU HJA XXIV-C-1-30]; Marcus Brann: *Gesammelte Schriften von David Kaufmann*. II. Frankfurt am Main, 1910, 431. o. Magyarul: „Az összes nemes cselekedeted, melyek a tied boldogulására szolgáltak és benned éltek, belülről és mélyen az alapjaidba voltak ágyazva, nem tegnap óta és rövid távon, hanem örökölve és származásod útján, beléd ivódva és beleszületve, nemzedékeken keresztül érlelődött, az apák szokásainak értéke és a nemesi családi birtok több mint három évszázad óta bizonyíthatóan apáról fiúra, nagyszülőről unokára adódott át és gyarapodott. [...] Felejthetetlen köszönettel tartoztál apádnak, aki örökké közel állt a szívedhez és az ajkadhoz, mert kitörölhetetlenül és mélyen bevezetett a zsidó élet és tudomány ismeretébe, a hervadhatatlan szeretet a hitünk soha nem évülő iratait és a szent nyelvet gyökeresen a szívedbe ültette, hogy állhatatosan és frissen, fiatalokat is megszegényítően, csupán az ő aranyat érő tudásához kellett nyúljal, hogy minden helyzetben a legszerencsésebb szót, minden érzéshez a megfelelő kifejezést tudd elővarázsolni.”

terménykereskedelemmel foglalkozott.⁶² Az 1875. évi XXXVII. törvénycikk hatálybalépésével a Budapesti Királyi Kereskedelmi és Váltótörvényszék által vezetett kereskedelmi cégjegyzékbe 1876. április 17-én mint bizományi kereskedő került felvételre.⁶³ Az egyéni cég 1879. november 21-én „Gomperz Miksa és Gomperz Zsigmondnak az üzletbe beltagnak lett belépése folytán a Kereskedelmi Társas czégek jegyzékébe átvezettetett”, és „közkereseti társaság” formában működött tovább.⁶⁴ Az 1881-ben megjelent budapesti lakcímjegyzék már gabonakereskedőként tartja nyilván,⁶⁵ továbbá megadja a család pontos lakcímét is: „V. Mária-Valéria-u. 14.”⁶⁶ A mai nevén Apáczai Csere János utcát 1874-ben a királyi pár, I. Ferenc József király és Wittelsbach Erzsébet királyné (Sissi) 20. házassági évfordulójukról megemlékezve nevezték el legkisebb lányukról, Mária Valéria főhercegnőről.⁶⁷ A később csak „szállodasorként” nevezetes épületek közé tartozott a Mária Valéria utca 14. szám alatti Stein-ház, amelyet Stein Náthán kereskedő – a majdani világhírű Kelet-kutató, Stein Aurél apja – vásárolt meg 1866. november 29-én, valamivel több, mint százezer

---

⁶² Handels- und Gewerbe-Adressenbuch. In: *Adressen-Kalender von Pest, Ofen und Altofen für das Jahr 1873*. Druck von Gebrüder Légrády, Pest, 1873, 497–498. és 509–510. o.

⁶³ Budapest Főváros Levéltára, Egyéni cégkötetek: XV.20.49 (mikrofilmjelzet) 7. tekeres, VII.2.e (eredeti jelzet) E 1/A. kötet, 101. lap (folio).

⁶⁴ Budapest Főváros Levéltára, Társas cégkötetek: XV.20.49 (mikrofilmjelzet) 44. tekeres, VII.2.e (eredeti jelzet) T 4. kötet, 130. lap (folio).

⁶⁵ Ipar- és Kereskedelmi Czimjegyzék. In: *Budapesti Czim- és Lakásjegyzék: Első évfolyam, 1880–1881*. Franklin-Társulat, Budapest, 350. o.

⁶⁶ Lak-jegyzék. In: *Budapesti Czim- és Lakásjegyzék: Első évfolyam, 1880–1881*. 84. o.

⁶⁷ Vér Eszter Virág: Erzsébet királyné magyarországi kultusza emlékezethelyei tükrében 1898–1914 között. *Budapesti Negyed*, 14. évfolyam (2006), 2. sz. 39–45. o.

forintért.⁶⁸ Később ezt a bérpalotát lebontották, és helyén 1913-ban nyitotta meg kapuit a Hotel Ritz, a korabeli Budapest egyik legelőkelőbb és legfényűzőbb szállodája.

Capital Cto von Nath. L. Gomperz. A „Nath. L. Gomperz” néven bejegyzett és az 1876/351-es irattári számon nyilvántartott budapesti bizományi és terménykereskedő cég 1880. évi mérlegkivonatának 61-es számú főkönyvi számlája⁶⁹

⁶⁸ A 24495. hrsz. alatt (korábban a 743-as, később az 584-es számú telekkönyvi betéten) nyilvántartott épületegyüttes levéltári iratai a „Budapest székesfőváros Dunabalparti rész” címen található Budapest Főváros Levéltárában (jelzet: XV.37.c). A Stein-házat a Mária Valéria u. 14. mellett az alábbi címeken említik a források: a ház előtti téren felállított Eötvös József-szobor alapján „Eötvös tér 3.” és „Ferencz József rakpart 35.” (a jelenlegi Belgrád rakpart korábbi megnevezése).

⁶⁹ A „Capital Cto” a „Capital-Conto” német kifejezés rövidítése, amelyet a modern írásmód szerint „Kapitalkonto” alakban alkalmaznak. A magyarban is használt „tőkeszámla” szakkifejezés a jelen esetben Nathan L. Gomperznek – mint magánszemélynek – a „Nath. L. Gomperz” cégben jegyzett vagyonát (betétállományát) mutatja, amely röviddel a halálát megelőzően 170 ezer forint volt.

láláról. Ez utóbbi, német nyelvű, gót betűs, kurzív kézírással szerkesztett szövegből az is kiderül, hogy a halálát megelőző két évben olyan súlyos betegségben szenvedett, hogy emiatt – két fiának az üzletbe történő belépése folytán – az egyéni céget társas szervezetté kellett átalakítani. Összhangban a család társadalmi státusával, sírja a Salgótarjáni úti izraelita temetőben található.⁷⁰

ÖSSZEFOGLALÁS

A jelen tanulmány bemutatta, hogy a *kis narratíva* azáltal válik „kicsivé”, hogy a globálissal szemben olyan lokális szervező elveket feltételez, amelyek bár egy történeti szálat alkotnak, de nem azonosak globális méretben. Ezt világítja meg Kempelen Béla alábbi rezüméje a Gomperz családról:

„Tény, hogy régi spanyolországi származása ellenére a Gomperz-család a XIX. század elején Brünnben még »tolerált« zsidó család volt. Századokon át, még Spanyolországban, takácsmesterséget folytatott, és Morvaországban történt megtelepedésük után nagy jólétre tett szert. Ma is tekintélyes vagyont képvisel a család Magyarországon.”⁷¹

---

⁷⁰ Salgótarjáni úti izraelita temető, VI. parcella, 44. sor, 2. sírhely. Fellelése, Gomperz Ehrenfeld Róza: V. parcella, 44. sor, 1. sírhely. Érdeklenség, hogy a két sírhelyet, bár egymás mellett helyezkednek el, a mai térképen a „Déli útnak” nevezett hosszanti út választja ketté. Ezért a mai számozással a 44. sor jobb oldala a VI., a bal oldala pedig az V. parcellába esik. Ennek oka feltételezhetően az volt, hogy az út melletti kiemelt helyek drágábbak voltak, mint a belsők, ami az elhunyt társadalmi rangját volt hivatott tükrözni.

⁷¹ Kempelen Béla: *Magyarországi zsidó és zsidó eredetű családok*. III. Budapest, 1939, 66–68. o.

A fenti idézettel egyetértve elmondhatjuk, hogy a Gomperz család nagy utat tett meg az elmúlt századokban, amolyan „bolygó zsidóként” vándorolt, és három évszázad leforgása alatt az Ibériai-félszigetről Emmerich, Cleve, Nijmegen, Bécs, Pozsony, Vágújhely városok érintésével jutott el Budapestig. A bevezetésben felvetettük, hogy a földrajzi mobilitást nem kell, nem lehet feltétlenül egy üldöztetéstörténetre felfűzni. A Gomperz család története inkább a sorsszerűséget sejteti a folyamatos vándorlások mögött.

A Gomperz család Hollandiából azért telepedett át Pozsonyba, majd Bécsbe, mert Elias Gomperz elvesztésével a megözvegyült Mirjam Wertheimer nem akart gyermekeivel egyedül maradni egy számára idegen környezetben, ezért visszaköltözött a saját családjához.⁷² Legfiatalabb fiúgyermeké azért nem maradt Bécsben, mert a család kiváltságos helyzete miatt ugyan a fővárosban lakhatott, de a zsidó intézmények már nem működtek ugyanitt, ezért az anya fiát a korabeli rabbinikus tudomány egyik központjába, a pozsonyi *jesivába* küldte tanulni.⁷³ Végül pedig Lion ötödik fiúgyermeké, Nathan sem valószínű, hogy a zsidók számának korlátozására 1726-ban kiadott pápens hátrányos következményei miatt kényszerült elhagyni a szülői házat. Az osztrák örökös tartományokban, így különösen a cseh- és morvaországi területeken bevezetett *Familiantengesetz* az első fiúgyermekre korlátozta a házasság és családalapítás intézményét.⁷⁴ Annak ellenére, hogy a tilalmat Mária Terézia és fia, II. József király is megerősítette, sőt az formailag 1859-ig érvényben maradt, annak szigora a 19. század elejére már jelentősen megenyhült.

---

⁷²Kaufmann: *Die Familie Gomperz*, 394. o.

⁷³Uo. 396. o.

⁷⁴Komoróczy Géza: *A zsidók története Magyarországon*. I. 600. o.

Ha Lion gyermekei nem kényszerből, akkor nyilvánvalóan csak egy okból hagyhatták ott az otthont, a kínáló üzleti lehetőségért. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc során lezajlott fosztogatások a vágújhelyi zsidókat is érintették. Nem minden család tudott talpra állni, sőt a tehetősebbek sem érték el korábbi helyzetüket. Ezzel párhuzamosan a Habsburg Birodalom is nagy változásokon ment keresztül, mert V. Ferdinánd lemondásával unokaöccse került a trónra, aki I. Ferenc József néven lett magyar király. Uralkodásának első tíz esztendejét a neoabszolutizmus korszakának nevezik, amely a zsidók számára megteremtette az újrakezdés lehetőségét. A magyar rendi állam felbomlásával ugyanis a polgári átalakulás programját kidolgozó nemesség helyett jelentős részben a zsidók töltötték be a kialakult társadalmi és gazdasági űrt. Az új centralizált birodalmi gazdaságpolitika eredményeképp korábban nem látott nagyságú osztrák tőkebeáramlás érkezett Pest, Buda és Óbuda területeire, amely, különösen az 1867-es kiegyezést követően, egy prosperáló európai nagyvárossá, Európa leggyorsabb ütemben növekvő fővárosává emelte Budapestet.⁷⁵ Emiatt szokás a történetírásban a dualizmus korát, Randolph L. Brahm szavaival élve, „a magyarországi zsidó történelem aranykorának” is nevezni.⁷⁶

A Gomperz család magyarországi története az Osztrák–Magyar Monarchia fennállása idején mindvégig sikeres maradt. Ennek bizonyítéka, hogy I. Ferenc József király 1905. március 23-án Nathan L. Gomperz két fiának, Gomperz Miksa budapesti (LXXI. 393.) és Gomperz Zsigmond bécsi lakosoknak (LXXI.

---

⁷⁵Glässer Norbert–Zima András: Óbecse polgári arculata. In: Glässer Norbert (szerk.): *Óbecse a polgárosodás útján*. Óbecse Község, Óbecse, 2013, 35. o.

⁷⁶Komoróczy Géza: *A zsidók története Magyarországon*. II. 1849-től a jelenkorig. Kalligram, Pozsony, 2012, 185. o.

391.) „dentai” előnévvel nemességet adományozott. Ezt a címet később, 1908. szeptember 10-én kiterjesztették Nathan idősebb fiára, Gomperz Emil nagykereskedőre (LXXI. 982) is, valamint négy gyermekére.⁷⁷

A magyarországi Gomperz család nemesi címere

Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár, Címergyűjtemény

---

⁷⁷Dr. Gerő József: *A királyi könyvek*. Budapest, 1940, 70. o.